

Teologie smrti a pohřbu

*V Ježíši Kristu nám zazářila naděje,
že vstaneme z mrtvých:
Nevyhnutelnost smrti nás sice skličuje,
ale utěšuje nás zaslíbení věčného života;
vždyť život těch, kdo v tebe věří, nezaniká,
ale ve smrti se naplňuje,
a když se rozpadne naše pozemské obydlí,
dostaneme u tebe domov věčný.
(Preface z Římského misálu)*

K životu každého z nás patří skutečnost, že kdykoliv a kdekoliv můžeme zemřít. Proč existuje smrt, kde se vzala?! "Bůh neudělal smrt a nelibuje si, když hynou živí", praví Bible. Smrt totiž odporuje plánům Boha Stvořitele a je následkem odvrácení člověka od Boha - dárce života. Když do světa odvráceného od Boha přišel jeho Syn, Ježíš Kristus, ukázal, že smrt nemá poslední slovo. Svou smrtí na kříži smrt přemohl a když byl vzkříšen z mrtvých, obnovil život navždy. A nám všem otevřel cestu k naplněnému životu, neboť přišel, abychom "měli život a měli ho v hojnosti" (Jan 10,10). Žádný člověk se již nemusí bát. Nikdo není určen k zániku a nicotě. Každý může žít plnohodnotný život bez konce. Cesta k němu vede skrze vzkříšeného Ježíše Krista.

Proto při pohřbu svých věřících slaví církve s důvěrou Kristovo velikonoční tajemství, aby ti, kteří byli přivtěleni křtem ke Kristu zemřelému a vzkříšenému, smrtí s ním vešli do života. Jejich duše má dosáhnout očistění a společenství svatých a vyvolených v nebi a jejich tělo očekává blaženou naději Kristova příchodu a vzkříšení mrtvých. Proto církve přináší za zemřelé velikonoční eucharistickou Kristovu oběť a koná za ně prosebné modlitby. Chce zemřelým vyprosit duchovní pomoc, živým pak poskytnout útěchu naděje: vždyť všechny části mystického těla Kristova tvoří jedno společenství.

Výklad jednotlivých prvků ve slavení pohřební bohoslužby

Při pohřbu snad více než u jiných obřadů záleží průběh na domluvě kněze a pozůstalých, případně na přání zesnulého. Následující představení a vysvětlení jednotlivých prvků proto není přesným vodítkem, sloužícím jako příprava na konkrétní pohřeb, ale spíše pomůckou, která může pomoci pochopit jednotlivé části liturgie, v níž si církve připomíná, že zemřelí mají účast na smrti a vzkříšení Ježíše Krista.

(Citace z liturgických knih jsou někdy z praktických důvodů nepatrně pozměněny).

První část - v domě zemřelého a průvod do kostela

Nepovinnou součástí pohřebního obřadu může být také modlitba u těla zemřelého přímo v jeho domě. Po příchodu kněze či jáhna, ale také v jeho nepřítomnosti, se pozůstalí shromáždí okolo zemřelého, aby se krátce pomodlili, přečetli úryvek z Písma a zazpívali žalmy. Potom vychází z domu průvod do kostela vedený ministrantem s křížem. Kněz či jáhen, pokud je přítomen této části, jde v průvodu před rakví. Protože společenské podmínky, zejména ve městech, toto nedovolují, tato část bývá často vynechávána a pohřeb začíná až druhou částí - v kostele či v obřadní síni. Pro zajímavost uvádíme alespoň dvě modlitby, které liturgická kniha nabízí:

Modlitba za zemřelého:

Bože, s důvěrou svěřujeme našeho bratra (naši sestru) do tvých rukou.
Tvá láska ho (ji) provázela
po celý život:
Věříme, že ho (ji) také teď vysvobodíš ode všeho zlého
a dáš mu (jí) svůj věčný mír.
A v této víře prosíme, abys ho (ji) uvedl do svého království.
Vždyť co minulo, bylo časné
a nebude pláč ani nářek ani bolest,
ale jen pokoj a radost,
skrže Tvého Syna v Duchu svatém
na věky věků. Amen.

Modlitba za pozůstalé:

Otče milosrdenství, Bože veškeré útěchy,
ty nás miluješ láskou věčnou
a soumrak našich bolestí proměňuješ ve svítání života.
Shlédni na naši bolest a na náš pláč.
Vždyť tys naše útočiště a síla.
Dej nám pocítit, že jsi s námi, i když jsme opuštěni,
a že je s námi tvůj Syn, náš Pán Ježíš Kristus,
který svou smrtí naši smrt zrušil
a vzkříšením obnovil život.
Dej, ať ho tak věrně následujeme,
abychom se s našimi zemřelými
jednou znovu shledali ve tvém království,
kde už není pláč, ale radost.
Skrže Krista, našeho Pána.

Tibi, Domine,
fratrem nostrum humiliter commendamus,
ut quem in hac vita mortali
immenso semper es persecutus amore,
nunc, a malis omnibus liberatum,
in requiem ingredí iubeas sempiternam.
Tuam ergo clementiam deprecamur,
ut, quia prima iam transierunt,
illum in paradisum tuum benigne perducas,
ubi neque luctus, neque clamor, neque dolor erit
ultra,
sed pax et gaudium
cum Filio tuo, et Spiritu Sancto,
in saecula saeculorum. Amen.

Misericordiárum Pater et Deus totíus
consolatiónis,
qui nos aeterno amóre proséqueris,
qui umbram mortis in vitae vertis auróram,
réspice, quáésumus, famulos tuos in tribulatione
geméntes.
(Esto, Dómine, refugium nostrum et virtus,
ut ex huius dolóris ténebris et luctu
ad praeséntias tuae lucem et pacem elevémur).
Et quia Fílius tuus Dóminus noster
mortem nostram moriéndo destrúxit
et vitam resurgéndo reparávit,
concéde, quésésumus, ut ad eum sic currámus,
ut, post mortális vitae cursum,
ibi aliquándo cum frátribus adunémur,
ubi omnes lácrimae ab óculis abstergéntur.
Per Christum Dominũ nostrum.

Druhá část (a) - mše svatá v kostele nebo bohoslužba slova v obřadní síni

Pokud se koná rozloučení v obřadní síni, skládá se z hudby či zpěvu, modlitby, kterou odevzdáváme zesnulého do Božího milosrdenství, čtení z Bible, která obsahuje slova života a naděje, a krátké

promluvy kněze či jáhna. Pokud se tedy neslaví zádušní mše přímo při pohřbu, velmi se doporučuje, aby se slavila některý den před ním, nebo po něm.

Mše svatá v kostele se koná obvyklým způsobem. Prosíme při ní, aby nekonečné Boží milosrdenství, které Ježíš projevil na kříži, mohl zvláštním způsobem zakusit také zesnulý. Protože slavení eucharistie Ježíšovu smrti na kříži zpřítomňuje, je ze slavení zádušní mše patrné spojení smrti Ježíšovy a smrti zesnulého, spojení zmrtvýchvstání Ježíše a naděje na vzkříšení zesnulého.

Čtení z Písma na výběr naleznete [zde](#); při pohřbu dítěte [zde](#).

(Bohoslužebná barva je fialová nebo černá, při pohřbu dítěte bílá.)

Je vhodné zachovat dosavadní zvyk a položit zemřelého tak, jak to odpovídá jeho postavení v liturgickém shromáždění - tj. věřícího tváří k oltáři, a biskupa, kněze nebo jáhna tváří k lidu.

Na rakev je možno položit evangeliář nebo bibli anebo kříž. Jiný kříž se k rakvi nestaví, pokud je v kostele dobře vidět kříž oltářní. Kolem rakve je možno umístit několik svící. Místo nich je také možno postavit k rakvi, u hlavy zemřelého, pouze paškál.

Pro opportunitate, servetur consuetudo ponendi defunctum ea positione quae ipsi communis fuit in cetera liturgice, scilicet, fidelem facie versa ad altare, ministros sacros vero, facie versa ad populum.

Super feretrum Evangelium, vel Sacram Scripturarum codex, vel Crux deponi possunt. Alia autem Crux non est prope feretrum ponenda, si Crux altaris bene conspici potest ex ecclesia. Circa feretrum aliqui cerei accensi disponi possunt; unus tamen cereus paschalis potest collocari ad caput defuncti.

Evangeliář či Písmo na rakvi symbolizují víru církve ve "slova věčného života"; Velikonoční svíce, symbol vzkříšeného Krista, odkazuje na skutečnost, že tak jako vstal z mrtvých Ježíš, budou vzkříšeni i ti, kdo v něj věří.

Druhá část (b) - poslední rozloučení

Když skončila modlitba po přijímání, anebo při pohřbu beze mše po skončení bohoslužby slova, následuje obřad posledního rozloučení. Kněz může tento obřad vykonat v mešním rouchu nebo v pluviálu. Stojí přitom u rakve, obrácen tváří k lidu. Vedle něho stojí ministrant se svěcenou vodou a kadidlem. Úvodní výzvu může kněz pronést těmito nebo podobnými slovy.

Je třeba prokázat našemu zemřelému poslední službu lásky, rozloučit se s ním a odevzdat Pánu Bohu. Modleme se tedy s důvěrou: Ať náš Bůh, který je Bohem živých, vysvobodí našeho bratra ze smrti, ať je k němu ve svém soudu milosrdný a odpustí mu jeho dluhy. Modleme se, aby Kristus, dobrý pastýř, který dal život za své ovce, našeho bratra s Bohem smířil a dovedl ho do věčné radosti.

Dicta oratione post Communionem vel, si sacrificium eucharisticum non celebretur, post expletam liturgiam verbi, sacerdos, indutus planeta vel pluviali, procedit ad ritum ultimae commendationis et valedictionis. Stans prope feretrum, versus ad populum, habens apud se ministros cum aqua benedicta et incenso, invitationem profert his vel similibus verbis:

Débitum humáni corpóris sepeliéndi offícium fidelium more complétes, Deum cui omnia vivunt fidéliter deprecémur, ut huius fratris nostri corpus, a nobis in infirmitáte sepeliéndum, in virtúte et órđine sanctórum resúscitet, et eius ánimam sanctis et fidélibus iúbeat aggregári. Tríbuat ei in iudício misericórdiam, ut, mořte redémptus, débitis solútus, Patri reconciliátus, boni Pastóris húmeris reportátus, in comitátu Regis aetérni

Potom se všichni potichu modlí.

Následuje zpěv na rozloučenou; před ním, při něm a nebo po něm kropí kněz zemřelého svěcenou vodou a okuřuje kadidlem.

Věřím, že můj vykupitel žije,

a že v den poslední ze země zase vstanu.

A ve svém těle uvidím Boha, Spasitele svého.

Uvidím ho já, a ne jiný,

mé oči ho uvidí.

A ve svém těle uvidím Boha, Spasitele svého.

Věčné odpočinutí dej mu, Pane,

a věčné světlo ať mu svítí.

A ve svém těle uvidím Boha, Spasitele svého.

Potom říká kněz tuto nebo jinou modlitbu:

Do tvých rukou, Bože, svěřujeme našeho bratra, neboť věříme, že žije i když zemřel. A prosíme tě: Ať mu všechno, čím se v lidské slabosti provinil, tvá milosrdná láska odpustí. Skrze Krista, našeho Pána. Amen.

Po této modlitbě se vynáší rakev se zemřelým kostela. Doprovází-li kněz i shromáždění věřících zemřelého až na hřbitov, je možno vykonat obřad posledního rozloučení až u hrobu.

Poslední rozloučení není očišťováním či rozhřešením zemřelého (jak se nazývalo kdysi, "absolutio mortis"), ale má to být poslední rozloučení, při kterém křesťanské společenství společně pozdraví jednoho ze svých členů dříve, než jeho tělo bude v průvodu odneseno a pohřbeno. Ačkoli smrt vždy znamená jisté odloučení, přece křesťané nemohou být od sebe odloučeni zcela, protože údy Kristovy jsou jedno v Kristu.

Chvilé ticha je důležitým momentem, neboť pouze z ticha se rodí modlitba církve.

Hořící velikonoční svíce a kropení rakve svěcenou vodou odkazují na obřad křtu: při křtu byl zesnulý ponořen do posvěcené vody, při křtu mu kmoť od velikonoční svíce rozsvítil jeho křestní svíčku. Při křtu člověk s Kristem umírá, a je s Kristem vzkříšen, a křesťanský pohřeb není ničím jiným, než dovršením toho, co se začalo křtem. Okouření kadidlem se používá jako symbol úcty: tělo člověka je totiž chrámem Ducha svatého, tělo bude na konci věků vzkříšeno.

Zde uvedený zpěv na rozloučenou (Věřím, že můj vykupitel žije..." - v pdf ke stažení [zde](#)) není jediným předepsaným v liturgické knize, ale v Čechách a na Moravě je hojně používán. Je inspirován biblickou knihou Job a je jasným vyznáním víry v život, který smrtí nekončí. Církev si přeje, aby mohli "všichni tento zpěv zpívat a aby všichni cítili, že je vyvrcholením celého obřadu" (OE 10).

perénni gáudio et sanctórum consórtio pérfrui mereátur.

Et omnes aliquantum sub silentio orant,

Deinde fit aspersio et thurificatio corporis, quae tamen peragi potest etiam post cantum valedictionis.

Tento zpěv s nápěvem Josefa Olejníka

je ke stažení ve formátu pdf [zde](#).

Deinde Sacerdos dicit orationem:

Tibi, Domine, commendamus animam famuli tui, ut defunctus saeculo tibi vivat, et quae per fragilitatem humanae conversationis peccata commisit, tu venia misericordissime pietatis absterge. Per Christum, Dominum nostrum. Amen.

Oratione dicta, dum corpus effertur, cani possunt antiphonae. Si vero sacerdos et congregatio funus ad coemeterium comitantur, ultima commendatio et valedictio potest etiam ad ipsum sepulcrum peragi.

Pokud se rozloučení koná ve smuteční síni či v krematoriu, možná není možné vykonat celé poslední rozloučení se všemi jeho prvky, přesto vždy obsahuje modlitbu odevzdání zesnulého do rukou Božích a vyjádření úcty a víry ve zmrtvýchvstání.

Třetí část - na hřbitově

Pokud se zesnulý pohřbívá do země či do hrobky, je možné z kostela průvodem doprovodit jeho tělo a uložit je. Během průvodu (jako první jde ministrant s křížem, pokud se účastní kněz jde před rakví, kterou je možné nést nebo vézt) je možné zpívat nebo hraje hudba. Pokud má být pohřben žehem, může být rakev vynesena předkostel, odkud ji odveze auto pohřební služby. Následující řádky se týkají pohřbu do země či do hrobky. Pokud hrob není posvěcen, nejprve se posvěť, rakev je do něj spuštěna a všichni se spolu krátce modlí. Uložení rakve do hrobu je gestem odevzdání zesnulého milujícímu a milosrdnému Bohu.

Pokud není hrob posvěcen, posvěť ho kněz dříve, než se tam uloží tělo zemřelého.

Pane Ježíši Kriste, tys svou přítomností všechno posvěcuješ. Posvětil jsi hrob, ve kterém jsi odpočíval a z kterého jsi slavně vstal. A skrze tebe jsou svaté i hroby všech věřících, neboť oni zemřeli s tebou a s tebou vstanou. Proto tě prosíme: Ať v tomto hrobě náš bratr pokojně odpočívá a dočká se chvíle, kdy jej probudíš, a v tvém světle uvidí Boha. Neboť tys naše vzkříšení a život, ty žiješ a kraluješ na věky věků.

Následují přímluvy. Potom se všichni společně pomodlí modlitbu Páně, nebo kněz zakončí přímluvy modlitbou.

Rakev se zemřelým se spouští do hrobu. Při spouštění může kněz říci:

Tělo našeho bratra uložíme (ukládáme) do země, neboť člověk je prach a v prach se obrátí. Ale Kristus proměnil všechno: jako první z těch, kdo zemřeli, vstal z mrtvých a vzkřísí také nás a našemu smrtelnému tělu dá podobu svého těla oslaveného. A proto odevzdejme našeho bratra Kristu, aby mu dal svůj věčný pokoj a aby ho vzkřísil, až přijde v den poslední.

Kněz: Odpočinutí věčné dej mu, Pane,

Všichni: A světlo věčné ať mu svítí

Rakev je možné pokropit svčnou vodou, případně okouřit kadidlem. Po skončení obřadu

Si sepulcrum non sit benedictum, benedicatur antequam corpus in illo deponatur:

Dómine Iesu Christe, qui, per trídium in sepúlcro quíescens, omnium in té credéntium túmulos ita sanctificásti, ut, dum humándis corpóribus deservírent, spem étiam resurrecciónis augérent, concéde propítius, ut in hoc sepúlcro fámulus tuus cum páce dórmíens requíescat, donec eum tu resúscítans illumáveris, qui es resurréctio atque vita, ut in lúmine vultus tui vídeat in caelo lumen aetérnum. Qui vivís et regnas in saécula saeculórum. Amen.

Deinde sacerdos dicere potest orationem fidelium. Deinde vel omnes simul recitant orationem dominicam, vel sacerdos dicit orationem.

Dum corpus in sepulcrum immittitur, sacerdos potest dicere:

Quia plácuít omnipoténti Deo fratrem nostrum ex hac vita ad se revocáre, corpus eius terrae commíttimus, ut illuc revertátur unde extráctum est. Quóniam autem Christus resurréxit primogénitus mortuórum, qui reformábit corpus humilitátis nostrae configurátum córpori claritátis suae, fratrem nostrum Domino commendémus, ut eum assúmat in pacem suam et corpus eius resúscitet in novíssimo die.

V. Réquiem aetérnam dona ei, Dómine.

R. Et lux perpétua lúceat ei.

Sacerdos, si adsit consuetudo, aqua benedicta aspergit ac deinde incensat tumulum et corpus

je možné zpívat antifonu Zdrávas Královno nebo jiný vhodný zpěv.

defuncti In fine totius ritus aliquis cantus haberi potest, iuxta consuetudinem locorum.